

سبک فرزندپروری دموکراتیک از منظر قرآن و روایات

مرتضی عبادی گلشن^۱

چکیده

فرزندپروری به عنوان جنبه‌ای کلیدی از زندگی خانوادگی، نقش محوری‌ای در شکل‌دهی شخصیت و رفتار نوجوانان دارد. این پژوهش با رویکرد تبیینی به بررسی عوامل مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده و تأثیر آن بر کیفیت روابط خانوادگی می‌پردازد. سبک‌های فرزندپروری دموکراتیک، مستبدانه و بی‌تفاوت به عنوان الگوهای اصلی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. سبک دموکراتیک که بر احترام متقابل، حمایت عاطفی و مشارکت فرزندان تأکید دارد، الگویی ایده‌آل است و به رشد شخصیتی مسئولیت‌پذیر و تعاملات مثبت منجر می‌شود. در مقابل، سبک‌های مستبدانه و بی‌تفاوت به دلیل عدم تعادل در ارتباط، پیامدهای منفی مانند: افزایش استرس، کاهش اعتماد به نفس و احساس تنهایی در نوجوانان دارند. این مقاله ضمن تحلیل آیات قرآن و احادیث اسلامی، همخوانی توصیه‌های دینی با اصول سبک دموکراتیک را نشان می‌دهد. این مطالعه با ارائه دیدگاهی علمی، زمینه‌ساز طراحی برنامه‌های مداخله‌ای برای پرورش نسلی متعهد و مسئولیت‌پذیر است. **کلیدواژه‌ها:** نوجوانان، شیوه معاشرت، خانواده، سبک‌های فرزندپروری، قرآن و روایات.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۵.

۱. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قرآن و حدیث (mortezaeg86725@gmail.com)

۱. مقدمه

خانواده به عنوان اولین و اساسی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش محوری‌ای در شکل‌گیری شخصیت، رفتار و شیوه معاشرت افراد، به‌ویژه نوجوانان، ایفا می‌کند. دوره نوجوانی که با تحولات عاطفی، روانی و اجتماعی همراه است، یکی از حساس‌ترین مراحل زندگی فرد محسوب می‌شود. در این دوره، نوجوانان با تغییرات عمیقی در روابط خود با اعضای خانواده مواجه می‌شوند که این تغییرات می‌تواند تأثیر مستقیمی بر کیفیت روابط خانوادگی داشته باشد. شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده، به عنوان یکی از ابعاد مهم این روابط، تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله: ویژگی‌های فردی، ساختار خانواده، فرهنگ جامعه و شرایط اجتماعی - اقتصادی قرار دارد. بررسی این شیوه معاشرت و تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر آن، می‌تواند به درک بهتر این روابط و ارائه راه‌کارهای عملی برای بهبود کیفیت زندگی خانواده کمک کند.

در دهه‌های اخیر، تحولات اجتماعی و فرهنگی، از جمله افزایش استفاده از فناوری‌های دیجیتال، تغییرات در الگوهای تربیتی و تأثیر رسانه‌ها، سبب شده است که شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده، تحت تأثیر عوامل جدیدی قرار گیرد. این موضوع، ضرورت توجه به روابط خانوادگی و بررسی دقیق‌تر این مؤلفه‌ها را دوچندان می‌کند. هدف از این مقاله، شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده است تا بتوان به درکی عمیق‌تر از این پدیده دست یافت و زمینه‌ساز طراحی برنامه‌های مداخله‌ای مناسب برای بهبود این روابط شد.

در این راستا، سؤالات اساسی این پژوهش به دنبال پاسخ به این موضوعات هستند:

- چه عواملی در شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده نقش دارند؟

این پرسش به بررسی عوامل فردی، فرهنگی، اجتماعی و خانوادگی می‌پردازد که می‌توانند بر شیوه معاشرت نوجوانان تأثیرگذار باشند.

- چگونه می‌توان این شیوه‌ها را تبیین کرد؟

این سؤال به دنبال شناسایی و تحلیل الگوها، متغیرهای میانجی و چارچوب‌های نظری است که می‌توانند به درک بهتر این شیوه‌ها کمک کنند.

- این شیوه‌ها چه تأثیری بر روابط خانوادگی دارند؟

این پرسش به بررسی پیامدهای شیوه معاشرت نوجوانان بر کیفیت روابط خانوادگی، میزان همبستگی و کاهش تعارضات می‌پردازد. برای نوشتن این مقاله از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

۱-۱. پیشینه پژوهش

بررسی شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده و عوامل مؤثر بر آن، در دهه‌های اخیر توجه پژوهشگران علوم اجتماعی، روان‌شناسی و خانواده را به خود جلب کرده است. این موضوع به دلیل نقش محوری خانواده در شکل‌دهی به رفتارها و شخصیت نوجوانان و همچنین تحولات سریع اجتماعی و فرهنگی در جوامع مدرن، اهمیت ویژه‌ای یافته است. در ادامه، به بررسی برخی از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه پرداخته می‌شود.

در ایران، مطالعات متعددی به بررسی روابط خانوادگی و شیوه معاشرت نوجوانان پرداخته‌اند. برای مثال، فراهتی مهرزاد و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر رفتارهای ارتباطی نوجوانان» به این نتیجه رسیدند که وجود ارتباطات مثبت و حمایتی بین والدین و نوجوانان، به بهبود کیفیت روابط خانوادگی و کاهش رفتارهای پرخطر منجر می‌شود. همچنین، قاسمی و هاشمی (۱۳۹۸) معتقد است ادراک فرزندان از سطح دینداری والدین، هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیرمستقیم، می‌تواند بر میزان دینداری آن‌ها تأثیرگذار باشد. در این راستا، ویژگی‌های شخصیتی نظیر صداقت-فروتنی، همسازی و وظیفه‌شناسی به عنوان متغیرهای میانجی، نقش مهمی در شکل‌گیری دینداری فرزندان ایفا می‌کنند. این ویژگی‌ها به عنوان عوامل تنظیم‌کننده، می‌توانند ارتباط بین ادراک از دینداری والدین و دینداری فرزندان را تسهیل یا تعدیل نمایند.

۲-۱. شکاف‌های پژوهشی

با وجود پژوهش‌های گسترده در این زمینه، هنوز نیاز به بررسی دقیق‌تر مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و روان‌شناختی مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده وجود دارد. بسیاری از مطالعات موجود به طور کلی به الگوهای فرزندپروری یا تأثیر فناوری پرداخته‌اند، اما به تحلیل مؤلفه‌های خاصی مانند: نقش هویت فرهنگی، شرایط اقتصادی خانواده و تفاوت‌های جنسیتی

و از همه مهم‌تر نظر دین اسلام در این رابطه کمتر توجّه شده است. این شکاف‌ها نشان می‌دهد که نیاز به پژوهش‌های جدیدتر و تطبیقی در این حوزه وجود دارد.

۳-۱. روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش «بررسی تبیینی» سود برده شده است. اصطلاح «بررسی تبیینی» به معنای تحلیل و توضیح علل، عوامل و مکانیسم‌های مؤثر بر یک پدیده یا موضوع است. این نوع بررسی به دنبال پاسخ به این سؤال است که «چرا» یک پدیده رخ می‌دهد و «چگونه» این پدیده شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر، بررسی تبیینی به دنبال کشف روابط علّی و معلولی بین متغیرها و عوامل مختلف است و تلاش می‌کند تا پدیده مورد نظر را به صورت دقیق‌تر و عمیق‌تر تشریح کند (ر.ک: ساروخانی، ۱۳۸۹: ۱۲۰-۱۲۵).

بررسی تبیینی، به ما کمک می‌کند تا پشت پرده‌های ظاهری یک پدیده را کشف کنیم و به علل اصلی آن پی ببریم؛ با شناخت علل و مکانیسم‌ها، می‌توانیم راه‌کارهای دقیق‌تر و مؤثرتری برای حل مشکلات طراحی کنیم؛ همچنین می‌تواند به توسعه یا تکمیل نظریه‌های موجود در حوزه‌های مختلف علمی به ما کمک کند.

۴-۱. اهداف پژوهش

در مقاله حاضر با بررسی تبیینی مؤلفه‌های شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده، به دنبال رسیدن به این اهداف است:

۱. شناسایی علل و عوامل مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده؛
 ۲. تحلیل مکانیسم‌هایی که این شیوه‌ها را شکل می‌دهند؛
 ۳. تبیین تأثیرات این شیوه‌ها بر روابط خانوادگی.
- این نوع بررسی به ما کمک می‌کند تا نه تنها به شناسایی عوامل مؤثر پردازیم، بلکه به درک عمیق‌تری از نحوه تعامل این عوامل با یکدیگر و پیامدهای آن‌ها دست یابیم.

۲. عوامل مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده و مکانیسم و تأثیرات این شیوه‌ها بر روابط خانوادگی

شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده، تحت تأثیر عوامل متعددی قرار دارد که هر یک به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در شکل‌گیری این تعاملات نقش دارند. این عوامل عبارت‌اند

از: ۱. سبک‌های فرزندپروری والدین و تأثیر آن بر شیوه معاشرت نوجوانان؛ ۲. نقش هویت فردی و شخصیت نوجوان در شکل‌گیری روابط خانوادگی؛ ۳. تأثیر تحولات روانی و عاطفی دوره نوجوانی بر معاشرت با خانواده؛ ۴. عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان؛ ۵. تأثیر فناوری و شبکه‌های اجتماعی بر کیفیت روابط خانوادگی؛ ۶. وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده و پیامدهای آن بر روابط نوجوانان؛ ۷. نقش الگوهای ارتباطی و دلبستگی در تعاملات خانوادگی؛ ۸. تأثیر تعارضات خانوادگی و نارسایی‌های ارتباطی بر شیوه معاشرت؛ ۹. نقش همسن‌ها و گروه‌های اجتماعی در شکل‌گیری رفتارهای معاشرتی نوجوانان؛ ۱۰. تأثیر آموزش‌های دینی و ارزش‌های اخلاقی بر معاشرت نوجوانان با خانواده.

به دلیل گستردگی بحث، در این مقال، تنها اولین عامل مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده، مورد بررسی قرار می‌گیرد و سایر موارد به پژوهش‌های مستقل بعدی در آینده، موکول می‌گردد.

۳. سبک‌های فرزندپروری والدین و تأثیر آن بر شیوه معاشرت نوجوانان

در این بخش به بررسی نقش سبک‌های دموکراتیک، مستبدانه و بی‌تفاوت در تعاملات خانوادگی می‌پردازیم. سبک فرزندپروری دموکراتیک به‌عنوان یکی از الگوهای مؤثر در پرورش فرزندان، بر تعامل متقابل، احترام متقابل و مشارکت فرزند در تصمیم‌گیری تأکید دارد. والدینی که از این سبک استفاده می‌کنند، هم از نظر عاطفی حمایت‌کننده هستند و هم از نظر قوانین و مقررات، محدودیت‌های منطقی و مشخصی را برای فرزندان وضع می‌کنند. این سبک فرزندپروری، باعث ایجاد محیطی امن و اعتمادآمیز می‌شود که در آن فرزندان احساس مسئولیت و استقلال می‌کنند و در عین حال با ارزش‌ها و اصول اخلاقی و اجتماعی آشنا می‌شوند (ر.ک: کاسل و کورسینی، ۱۴۰۴).

ویژگی‌های اصلی این سبک شامل موارد زیر است:

- ارتباط باز و صمیمانه: والدین به‌صورت شفاف و بدون فشار با فرزندان ارتباط برقرار می‌کنند؛

- تعیین مقررات منطقی: قوانین و محدودیت‌ها بر اساس نیازها و منافع فرزندان تنظیم می‌شوند؛

- حمایت عاطفی: والدین به فرزندان کمک می‌کنند تا احساس ارزشمندی و اعتماد به نفس داشته باشند؛
- تشویق به استقلال: فرزندان به مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها تشویق می‌شوند و فرصتی برای بیان نظرات خود دارند (همان).

۴. تحلیل آیات مرتبط با سبک فرزندپروری دموکراتیک

در ابتدا شاید این شبهه پیش بیاید که در قرآن کریم بیشتر به رعایت حقوق والدین اشاره شده است و حرفی از رعایت حقوق فرزندان به میان نیامده است یا خیلی کم بیان گردیده است ولی نتایج استنباط شده از آیات قرآن کریم نشان‌دهنده این است که توجه به نیازهای فرزندان، اعم از جنبه‌های عاطفی، فیزیکی و روانی، از وظایف بنیادی والدین است. به عنوان نمونه، توصیه به مادران برای شیردهی تا پایان دو سالگی، نگرانی حضرت نوح علیه السلام برای فرزندش در لحظات پایانی زندگی، و ابراهیم علیه السلام که حتی با دستور الهی به اسکان هاجر و اسماعیل در بیابان، نگرانی خود را نسبت به سلامت و سعادت آنان نشان می‌دهد، همگی دلالت بر اهمیت محبت و مسئولیت‌پذیری والدین نسبت به فرزندان دارند. این موارد می‌توانند به عنوان الگوهایی از رفتارهای فرزندپروری مطرح شوند که با اصول سبک دموکراتیک همخوانی دارند.

با این حال، در قرآن کریم، به دلیل شرایط طبیعی و فرهنگی جوامع انسانی، توصیه به احترام و محبت به والدین به صورت برجسته‌تری مطرح شده است. این موضوع ناشی از این واقعیت است که والدین به دلیل افزایش سن و نیازهای خاص دوران پیری، به حمایت و محبت فرزندان خود نیاز بیشتری دارند. بنابراین، توازن بین حقوق و تکالیف فرزندان و والدین در قرآن کریم با توجه به شرایط زیستی و اجتماعی انسان‌ها تنظیم شده است و نباید به این قضیه خُرده گرفته شود. با این همه در این پژوهش به آیاتی از قرآن کریم برخورد کردیم که به صورت مستقیم یا ضمنی به حقوق فرزندان اشاره کرده است و در سوره لقمان توجه به تربیت فرزند بصورت ویژه مورد توجه قرار گرفته است که در ذیل بیان می‌گردد:

۴-۱. ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ (نساء، ۱۱).

خدا درباره فرزندانان به شما سفارش می‌کند.

این آیه، نشان‌دهنده اهمیت تعامل منصفانه و منطقی با فرزندان است که یکی از اصول

اصلی سبک دموکراتیک است. والدین باید در تصمیم‌گیری‌ها و تقسیم حقوق و تکالیف فرزندان، از عدالت و شفافیت استفاده کنند که این موضوع با اصول این سبک همخوانی دارد.

۲-۴. ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَتَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ﴾ (ابراهیم: ۳۵) و ابراهیم گفت: ای پروردگار من! این سرزمین را ایمن گردان و مرا و فرزندانم را از پرستش بتان دور بدار.

این آیه بر اهمیت ایجاد محیطی امن و سالم برای فرزندان تأکید دارد که یکی از ویژگی‌های اصلی سبک دموکراتیک است. والدین باید فضایی ایجاد کنند که فرزندان در آن احساس امنیت و آرامش کنند و از تهدیدات عاطفی یا روانی دور بمانند.

۳-۴. ﴿يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ﴾ (بقره: ۲۳۳)

مادران، فرزندان خود را دو سال تمام، شیر می‌دهند. [این] برای کسی است که بخواهد دوران شیرخوارگی را تکمیل کند.

این آیه نشان‌دهنده اهمیت حمایت عاطفی و فیزیکی از فرزندان است که یکی از اصول اساسی سبک دموکراتیک است. والدین باید نیازهای فیزیکی و عاطفی فرزندان را برآورده کنند و در عین حال به آن‌ها فرصت دهند تا بر استقلال خود بیفزایند.

۴-۴. ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ (نساء: ۳۶)

خدای را پرستید و هیچ چیز شریک او مسازید و با پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان و بینوایان و همسایه خویشاوند و همسایه بیگانه و یار مصاحب و مسافر رهگذر و بندگان خود نیکی کنید.

در این آیه، خداوند متعال همه انسان‌ها را به نیکی و احسان فرا می‌خواند. این دعوت به نیکی نه تنها در رابطه با پدر و مادر، بلکه در برخورد با خویشاوندان نیز گسترش می‌یابد که فرزندان نیز بخشی از این حوزه را تشکیل می‌دهند. این موضوع بر اهمیت احترام متقابل و رفتار مهربانانه با فرزندان تأکید دارد که یکی از اصول کلیدی سبک فرزندپروری دموکراتیک است. در این سبک، والدین موظفند با فرزندان خود به‌صورتی احترام‌آمیز و دوستانه تعامل کنند و در عین حال، انتظارات منطقی و مشخصی از آنان داشته باشند. این رویکرد به ایجاد تعادل بین

حمایت عاطفی و تعیین مرزهای ضروری کمک می‌کند و زمینه‌ساز رشد شخصیتی مسئولیت‌پذیر و متعادل در فرزندان خواهد بود.

۴-۵. ﴿اتَّبِعُوا بَيْنَكُمْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ (طلاق: ۶)

[در باره فرزندان، کار را] با مشاوره شایسته انجام دهید.

این آیه به طور ضمنی بر اهمیت مشارکت فرزندان در فرآیندهای تصمیم‌گیری و برقراری ارتباطی باز و صمیمانه بین اعضای خانواده تأکید دارد. این رویکرد، یکی از اصول بنیادی سبک فرزندپروری دموکراتیک محسوب می‌شود که بر تعامل متقابل و احترام به نظر فرزندان استوار است. در این سبک، والدین موظفند فرزندان خود را در تصمیم‌گیری‌های خانوادگی مشارکت دهند و نظر آنان را به‌عنوان بخشی از فرآیند تصمیم‌گیری جدی بگیرند. این رویکرد نه تنها به تقویت حس مسئولیت‌پذیری و اعتماد به نفس در فرزندان کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز ایجاد روابطی مبتنی بر احترام متقابل و همدلی نیز خواهد بود.

۴-۶. آیات سوره لقمان

سوره لقمان شامل آیاتی است که به توصیه‌های حضرت لقمان علیه السلام به فرزندش اختصاص دارد. این آیات نه تنها به مفاهیم اخلاقی و دینی اشاره دارند، بلکه می‌توانند به عنوان الگوهایی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شوند. در ادامه، به تحلیل هر یک از آیات و ارتباط آن‌ها با اصول این سبک پرداخته می‌شود:

۴-۶-۱. ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان: ۱۳)

و [یادکن] آن‌گاه که لقمان به پسرش درحالی که او را پند می‌داد گفت: ای پسرک من! برای خداوند شریک مساز؛ که شرک، ستمی بزرگ است.

این آیه به گفتاری مستقیم و محترمانه بین والد و فرزند اشاره دارد که می‌تواند به عنوان الگویی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شود و نکات زیر را می‌توان از آن استخراج نمود:

۱. برقراری ارتباط صمیمانه و محترمانه

در این آیه، حضرت لقمان علیه السلام پسر خود را با لقب «یا بنی» (ای پسر) خطاب می‌کند. این

نوع خطاب، نشان‌دهنده محبت و احترام، به عنوان یکی از اصول اساسی سبک دموکراتیک است. در این سبک، والدین باید با فرزندان خود با زبانی مهربانانه و بدون فشار برخورد کنند.

۲. پند و توصیه به جای امر و نهی سخت‌گیرانه

لقمان در این آیه از واژه «يَعْظُهُ» (اندرز می‌دهد) استفاده می‌کند که نشان‌دهنده رویکردی آموزشی و توصیفی است. در سبک دموکراتیک، والدین باید از روش‌های تنبیهی و اجباری دوری کنند و به جای آن، از روش‌هایی مانند اندرز، توضیح و گفتگو استفاده کنند.

۳. آموزش ارزش‌ها و اصول بنیادی

این آیه به موضوع اصلی اعتقادات دینی (نهادن شرک) اشاره دارد. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند اصول و ارزش‌های مهم را به فرزندان منتقل کنند؛ اما این آموزش باید به صورت منطقی و با توضیح دلایل انجام شود. لقمان در این آیه با استفاده از بیانی شفاف و منطقی، پسرش را به یک اصل بنیادی دینی آموزش می‌دهد.

۴. احترام به استقلال فکری فرزند

در این آیه، حضرت لقمان علیه السلام پسرش را به تفکر و توجه دعوت می‌کند و از او می‌خواهد که از شرک دوری کند. این رویکرد، نشان‌دهنده اهمیت احترام به استقلال فکری فرزند است که یکی از اصول کلیدی سبک دموکراتیک است. در این سبک، والدین باید فرزندان را به تفکر و تصمیم‌گیری مستقل تشویق کنند.

۵. تعادل بین حمایت عاطفی و تعیین محدودیت‌ها

لقمان در حالی که با محبت و احترام با پسرش برخورد می‌کند، به او تأکید می‌کند که از انجام دادن کاری نادرست (شرک) پرهیز کند. این رویکرد، نشان‌دهنده تعادل بین حمایت عاطفی و تعیین محدودیت‌های ضروری است که یکی از ویژگی‌های اصلی سبک دموکراتیک به شمار می‌آید.

۴-۲. ﴿يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ﴾ (لقمان: ۱۶)

ای پسر من! اگر کردار آدمی هموزن دانه‌ای از خردل در دل سنگی یا در آسمان‌ها یا در زمین باشد، خداوند آن را [برای حساب] می‌آورد؛ که خداوند دقیق و آگاه است.

آیه مورد نظر از سوره لقمان به توصیه حضرت لقمان علیه السلام به پسرش درباره عدالت الهی و پاسخگویی انسان به اعمالش می‌پردازد. این آیه نه تنها به مفاهیم اعتقادی و اخلاقی اشاره دارد، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شود. در ادامه، ارتباط این آیه با اصول این سبک به صورت دقیق بررسی می‌شود:

۱. استفاده از زبان ساده و قابل فهم

در این آیه، حضرت لقمان علیه السلام با استفاده از تصویرسازی و تشبیه ساده (دانه‌ای از خردل در دل سنگ)، مفهوم پاسخگویی به اعمال را به پسرش منتقل می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید از زبانی ساده و قابل فهم استفاده کنند تا مفاهیم پیچیده را به فرزندان انتقال دهند.

۲. آموزش مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی

این آیه به تأکید بر اهمیت پاسخگویی انسان به اعمالش می‌پردازد. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند فرزندان را به مسئولیت‌پذیری و آگاهی از پیامدهای رفتارهای خود تشویق کنند. این آیه می‌تواند به عنوان الگویی برای آموزش مسئولیت‌پذیری در قالب گفتگو و توضیح منطقی مطرح شود.

۳. برقراری ارتباط محترمانه و انگیزشی

لقمان در این آیه با خطاب «یا بنی» (ای پسر)، فرزندش را با محبت و احترام خطاب می‌کند و او را به تفکر درباره موضوع مهمی دعوت می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید با فرزندان خود با احترام برخورد کنند و آن‌ها را به تفکر و تأمل درباره موضوعات مهم زندگی تشویق کنند.

۴. تشویق به انجام کارهای نیک و دوری از بدی

این آیه ضمن تأکید بر عدالت الهی، به فرزندان یادآوری می‌کند که هر عملی، چه خوب و چه بد، مورد حساب قرار می‌گیرد. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به انجام کارهای نیک و دوری از رفتارهای نادرست ترغیب کنند. این آیه می‌تواند به عنوان یک انگیزه معنوی برای انجام دادن کارهای مثبت به کار رود.

۵. تعهد به آموزش ارزش‌ها و اصول اخلاقی

این آیه به تأکید بر ارزش‌های اخلاقی مانند: عدالت، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی

می‌پردازد. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند ارزش‌های اخلاقی را به فرزندان آموزش دهند و در عین حال، این آموزش‌ها را به صورت منطقی و بدون فشار انجام دهند.

۴-۳. ﴿يَا بَنِيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَآمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ (لقمان: ۱۷)

ای پسرک من! نماز را به پای دار و به کار پسندیده فرمان ده و از کار ناپسند باز دار و بر ناگواری‌هایی که به تو می‌رسد صبر کن؛ که این از اموری است که عزم جدی می‌طلبد. این آیه از سوره لقمان، شامل توصیه‌های عملی و اخلاقی حضرت لقمان علیه السلام به پسرش است که به نماز، دعوت به خیر، نهی از بدی و صبر در برابر مشکلات زندگی اشاره دارد. این توصیه‌ها می‌توانند به عنوان الگوهایی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شوند. در ادامه، ارتباط این آیه با اصول این سبک بررسی می‌شود:

۱. تشویق به رفتارهای مثبت و مسئولانه

آیه به فرزند توصیه می‌کند که نماز بخواند، به کارهای نیک ترغیب کند و از کارهای بد بازدارد. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند فرزندان را به انجام دادن کارهای مثبت و مسئولانه تشویق کنند و در عین حال، آن‌ها را به دوری از رفتارهای منفی هدایت نمایند. این توصیه‌ها نشان‌دهنده اهمیت آموزش ارزش‌ها و اخلاق به فرزندان است.

۲. ترویج مسئولیت‌پذیری اجتماعی

دعوت به خیر و نهی از بدی که در این آیه ذکر شده، نشان‌دهنده مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی است. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به مشارکت در جامعه و ایفای نقش مثبت در محیط اطراف تشویق کنند. این رویکرد به فرزندان کمک می‌کند تا به عنوان افراد مسئول و مؤثر در جامعه عمل کنند.

۳. آموزش صبر و مقابله با چالش‌ها

آیه به صبر در برابر مشکلات زندگی تأکید می‌کند و آن را جزو اموری که عزم جدی می‌طلبد معرفی می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به مقابله با چالش‌ها و مشکلات زندگی تشویق کنند و آن‌ها را در این مسیر حمایت نمایند. این آموزش به رشد شخصیتی متعادل و مسئولیت‌پذیر در فرزندان کمک می‌کند.

۴. استفاده از خطاب محترمانه و انگیزشی

لقمان در این آیه با خطاب «یا بنی» (ای پسران)، فرزندش را با محبت و احترام خطاب می‌کند و او را به انجام دادن وظایف دینی و اجتماعی تشویق می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید با فرزندان خود با احترام برخورد کنند و آن‌ها را به انجام دادن کارهای مهم و مثبت برانگیزند.

۵. تعادل بین حمایت عاطفی و تعیین محدودیت‌ها

این آیه ضمن توصیه به انجام دادن وظایف دینی و اجتماعی، به صبر و تحمل در برابر مشکلات نیز تأکید می‌کند. این رویکرد نشان‌دهنده تعادل بین حمایت عاطفی و تعیین محدودیت‌های ضروری است که یکی از اصول کلیدی سبک دموکراتیک به شمار می‌آید.

۶. تشویق به تصمیم‌گیری مستقل

توصیه به دعوت به خیر و نهی از بدی نشان‌دهنده اهمیت تصمیم‌گیری مستقل و مسئولانه است. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به تفکر و تصمیم‌گیری مستقل تشویق کنند و آن‌ها را در این مسیر یاری دهند.

۴-۴. ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ (لقمان: ۱۸)

و با بی‌اعتنایی از مردم روی مگردان و در زمین با کبر و غرور راه مرو؛ که خداوند هیچ خودپسند فخرفروشی را دوست نمی‌دارد.

این آیه به توصیه‌های اخلاقی درباره رفتارهای اجتماعی و بیان مسائلی مانند دوری از غرور و خودپسندی می‌پردازد. این آیه نه تنها به اصول اخلاقی اشاره دارد، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شود. در ادامه، به بررسی این آیه می‌پردازیم:

۱. آموزش رفتارهای اجتماعی مناسب

آیه به فرزندان توصیه می‌کند که از رفتارهای غرورآلود و خودپسندانه دوری کنند و با دیگران با متانت و احترام برخورد کنند. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند فرزندان را به رفتارهای اجتماعی مناسب و احترام به دیگران آموزش دهند. این آیه می‌تواند به عنوان الگویی برای تربیت فرزندان در جهت ایجاد تعاملات مثبت و اخلاقی مطرح شود.

۲. تشویق به تواضع و احترام به دیگران

این آیه به تواضع و دوری از غرور تأکید دارد. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به تواضع و احترام به دیگران تشویق کنند و آن‌ها را از رفتارهای غرورآلود و خودمحور بازدارند. این رویکرد به ایجاد روابط صمیمانه و متعادل بین فرزندان و محیط اطراف آن‌ها کمک می‌کند.

۳. برقراری ارتباط محترمانه و انگیزشی

لقمان در این آیه با زبانی محترمانه و انگیزشی، پسرش را به دوری از رفتارهای نادرست ترغیب می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید با فرزندان خود با احترام برخورد کنند و آن‌ها را به انجام دادن کارهای مثبت و دوری از رفتارهای منفی هدایت کنند. این آیه نمونه‌ای از نحوه توصیه به فرزندان در قالب گفتگوی محترمانه است.

۴. تشویق به مسئولیت‌پذیری اجتماعی

دوری از غرور و خودپسندی، نشان‌دهنده مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به مشارکت مثبت در جامعه و ایفای نقش مؤثر در محیط اطراف تشویق کنند. این آیه به فرزندان یادآوری می‌کند که رفتارهای آن‌ها تأثیر مستقیمی بر روابط اجتماعی دارد.

۵. تعهد به آموزش ارزش‌های اخلاقی

این آیه به ارزش‌های اخلاقی مانند تواضع، احترام به دیگران و دوری از غرور تأکید دارد. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند ارزش‌های اخلاقی را به فرزندان آموزش دهند و در عین حال، این آموزش‌ها را به صورت منطقی و بدون فشار به انجام رسانند. این آیه می‌تواند به عنوان الگویی برای آموزش ارزش‌های اخلاقی مطرح شود.

۶. تشویق به رشد شخصیتی متعادل

این آیه به فرزندان یادآوری می‌کند که رفتارهای غرورآلود و خودپسندانه مورد قبول خداوند نیست. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به رشد شخصیتی متعادل و مسئولانه تشویق کنند و آن‌ها را از رفتارهای نادرست بازدارند. این آیه می‌تواند به فرزندان کمک کند تا به عنوان افرادی متعادل و ارزش‌مدار عمل کنند.

۴-۵۶. ﴿وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْصِصْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ؛﴾ (لقمان: ۱۹)

و در راه رفتنت میانه باش، و از صدایت بکاه، که گوش خراش‌ترین بانگ‌ها بانگ خران است.﴾

این آیه از سوره لقمان نیز به توصیه‌های رفتاری و اخلاقی درباره نحوه راه رفتن و کنترل صدا اشاره می‌کند. این آیه، نه تنها به آداب ظاهری و رفتاری می‌پردازد، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی برای سبک فرزندپروری دموکراتیک تفسیر شود. در ادامه، ارتباط این آیه با اصول این سبک بررسی می‌شود:

۱. آموزش رفتارهای اجتماعی مناسب

این آیه به فرزندان توصیه می‌کند که در راه رفتن خود معتدل باشند و صدای خود را کنترل کنند. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند فرزندان را به رفتارهای اجتماعی مناسب و رعایت ادب و احترام در برابر دیگران آموزش دهند. این آیه می‌تواند به عنوان الگویی برای تربیت فرزندان در جهت ایجاد تعاملات مثبت و اخلاقی مطرح شود.

۲. تشویق به اعتدال و تعادل در رفتار

آیه به «اعتدال در راه رفتن» و «کاهش صدا» تأکید دارد که نشان‌دهنده اهمیت تعادل در رفتارهاست. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به رفتارهای متعادل و قابل قبول تشویق کنند و آن‌ها را از رفتارهای افراطی یا غیراخلاقی بازدارند. این رویکرد به فرزندان کمک می‌کند تا در محیط اجتماعی به‌صورتی متین و مسئولانه عمل کنند.

۳. برقراری ارتباط محترمانه و انگیزشی

لقمان در این آیه با زبانی محترمانه و انگیزشی، پسرش را به رفتارهای مناسب ترغیب می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید با فرزندان خود با احترام برخورد کنند و آن‌ها را به انجام دادن کارهای مثبت و دوری از رفتارهای نادرست هدایت کنند. این آیه، نمونه‌ای از نحوه توصیه به فرزندان در قالب گفتگوی محترمانه است.

۴. تشویق به رشد شخصیتی متعادل

این آیه به فرزندان یادآوری می‌کند که رفتارهای نادرست مانند بلندگویی و راه رفتن

غیرمعتدل می‌تواند باعث ناراحتی دیگران شود. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به رشد شخصیتی متعادل و مسئولانه تشویق کنند و آن‌ها را از رفتارهای نادرست بازدارند. این آیه می‌تواند به فرزندان کمک کند تا به عنوان افرادی متعادل و ارزش‌مدار عمل کنند.

۵. تشویق به احترام به محیط اجتماعی

- آیه با تشبیه صدای بلند به صدای الاغ‌های گوش‌خراش، فرزندان را به احترام به محیط اجتماعی و دیگران تشویق می‌کند. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به رعایت حقوق دیگران و حفظ آرامش محیط اطراف یادآوری کنند. این آیه نشان‌دهنده اهمیت احترام به دیگران در روابط اجتماعی است.

۵. تحلیل روایات اسلامی در رابطه با سبک فرزندپروری دموکراتیک

سبک فرزندپروری دموکراتیک که بر احترام متقابل، تعامل مثبت و مشارکت فرزندان در تصمیم‌گیری تأکید دارد، با بسیاری از روایات اسلامی همخوانی دارد. این روایات، نه تنها به اصول فرزندپروری اشاره دارند، بلکه می‌توانند به عنوان زمینه‌سازی برای تقویت این سبک در جوامع اسلامی مطرح شوند. در ادامه، به بررسی چند روایت مهم و ارتباط آن‌ها با اصول سبک دموکراتیک پرداخته می‌شود:

۱-۵. قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا حَقُّ ابْنِي هَذَا؟ قَالَ: تُحَسِّنُ اسْمَهُ وَادَّبَهُ وَتَضَعُهُ مَوْضِعًا حَسَنًا؛

فردی به رسول الله عرض کرد: حق این فرزندم چیست؟ فرمود: «نام نیک برایش اختیار کنی، درست ادبش نمایی و آینده خوبی را برایش در نظر بگیری» (حر عاملی، بی‌تا: ۳۹۰/۲۱).

۲-۵. و فرمود: «الولد للوالد ريحانة من الله يشمها بين عباده، وإن ريحانتي الحسن والحسين» سَمِيَتْهُمَا بِاسْمِ سِبْطِي بَنِي إِسْرَائِيلَ شَبْرًا وَشَبِيرًا؛

فرزند برای پدر همانند گلی است از جانب خدا که او را می‌بوید. و همانا گل من حسن و حسین هستند که آن‌ها را همانم دو سبط بنی اسرائیل (فرزندان هارون) شبر و شبیر قرار دادم» (ابن فهد حلی، بی‌تا: ۱۴۱).

۳-۵. حضرت صادق علیه السلام فرمود: «إِنَّ اللَّهَ لِيَرْحَمَ الْوَالِدَ لَشِدَّةَ حَبَّةٍ لَوْلَدِهِ؛

خداوند بر پدر رحمت می‌فرستد به خاطر شدت محبت به فرزندش» (کلینی، بی‌تا: ۵۰/۶).

۴-۵. فردی از حضرت صادق علیه السلام پرسید: به چه کسی نیکی کنم؟ فرمود: «والدیک»؛ یعنی: «به پدر و مادرت». گفت: آن دو از دنیا رفته‌اند، فرمود: «بر ولدک»؛ یعنی: «با فرزندت خوش رفتاری نما» (همان).

۵-۵. و نیز از آن حضرت نقل است که فرمود: «احبّوا الصّبیان و ارحمهم، و اذا وعدتموهم شیئاً فافوا لهم فانهم لا یرون الا انکم ترزقونهم؛ به بچه‌ها محبت کنید و بر آنان ترحم نمایید و هر گاه به آنان وعده‌ای دادید، بدان وفا کنید، چون اینان شما را روزی رسان خویش می‌دانند» (ابن فهد حلی، بی‌تا: ۱۴۶).

۶-۵. و همچنین آن حضرت فرمود: «من قبل ولده له حسنة، و من فرّحه فرّحه الله يوم القيامة، و من علّمه القرآن دعى الابوان فکسبا حلتین یضیء من نورها وجوه اهل الجنة؛ کسی که فرزندش را بیوسد، حسنه‌ای برایش خواهد بود. و هر کس شادش کند، خداوند متعال روز قیامت او را شاد خواهد نمود. و هر که به فرزندش قرآن بیاموزد پدر و مادر را صدا زده دو جامه بر تنشان خواهند کرد که از نور آن دو، چهره اهل بهشت روشن می‌گردد» (همان).

۷-۵. فردی نزد رسول خاتم صلی الله علیه و آله آمد و گفت: من تاکنون هیچ بچه‌ای را نبوسیده‌ام. وقتی این مرد برگشت، حضرت فرمود: «هذا رجل عندنا من اهل النار»؛ «این مرد، نزد ما اهل آتش است» (کلینی، بی‌تا: ۵۰/۶).

۸-۵. روزی آن حضرت، مردی از انصار را دید که یکی از دو فرزندش را بوسید و دیگری را رها ساخت، فرمود: «هلا واسیت بینهما؟»؛ «چرا بین این دو مساوات برقرار نمی‌کنی؟» (مجلسی، بی‌تا: ۹۹/۱۰۱).

۹-۵. فردی گوید: نزد امام ابو الحسن موسی کاظم علیه السلام از فرزندم شکایت کردم، فرمود: «لا تضربه و اهجره و لا تطل»؛ «او را نزن، بلکه از او دوری نما [و قهر کن] ولی این را نیز طول مده» (ابن بابویه، بی‌تا: ۵۹۸/۸).

۱۰-۵. رسول خدا هر روز صبح بر سر فرزندانش و فرزندان فرزندانش دست می‌کشید. یک

روز که با مردم نماز می‌گزارد، دو رکعت آخر را کوتاه نمود، وقتی نماز پایان پذیرفت، به آن حضرت عرض کردند: ای رسول خدا! نماز را کوتاه خواندی، آیا در این رابطه دستور تازه‌ای رسیده است؟ فرمود: «و ما ذاك؟»؛ «مگر چه شده؟» گفتند: دو رکعت آخر را با تخفیف خواندی؟ فرمود: «او ما سمعتم صراخ الصبي؟»؛ «مگر صدای ناله و فریاد کودک را نشنیدید؟» (همان).

۱۱-۵. «ایما رجل دعا علی ولده اورثه الله الفقر؛

هر کس بر فرزندش نفرین کند، خداوند متعال او را دچار فقر خواهد نمود» (ابن فهد حلی، بی‌تا: ۱۴۹).

۱۲-۵. توضیح احادیث

احادیث اسلامی که به موضوع فرزندان و نحوه برخورد والدین با آنان پرداخته‌اند، نشان‌دهنده اصولی هستند که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با سبک فرزندپروری دموکراتیک همخوانی دارند. این احادیث به اهمیت احترام متقابل، حمایت عاطفی، آموزش ارزش‌ها و اخلاق و تشویق به رفتارهای مسئولانه اشاره دارند. در ادامه، ارتباط این احادیث با اصول سبک دموکراتیک به‌صورت جامع بررسی می‌شود:

۱. احترام به حقوق فرزندان و تعامل مثبت

در یکی از احادیث، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به انتخاب نام نیک، ادب کردن خوب و برنامه‌ریزی برای آینده فرزندان اشاره می‌کنند. این رویکرد نشان‌دهنده اهمیت احترام به حقوق فرزندان و تعامل مثبت با آنان است که یکی از اصول بنیادین سبک دموکراتیک به شمار می‌آید. در این سبک، والدین باید فرزندان خود را با محبت و احترام خطاب کنند و در عین حال، آن‌ها را برای زندگی مسئولانه آماده نمایند.

۲. تأکید بر محبت و حمایت عاطفی

حدیثی از حضرت صادق علیه السلام که به محبت و ترحم به کودکان اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت حمایت عاطفی در فرزندپروری است. در سبک دموکراتیک، والدین موظفند فضایی امن و حمایت‌شده برای رشد شخصیت فرزندان فراهم آورند. این حدیث همچنین به وفا کردن به وعده‌ها تأکید می‌کند که نشان‌دهنده اهمیت اعتمادسازی در روابط خانوادگی است.

۳. تشجیع به تعامل مثبت و تشویق

حدیثی که به بوسیدن و شاد کردن فرزندان اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت تعامل مثبت و تشویق در فرزندپروری است. در سبک دموکراتیک، والدین باید فرزندان را به انجام دادن کارهای مثبت تشویق کنند و انگیزه لازم را برای رشد و پیشرفت آن‌ها فراهم آورند. این رویکرد به افزایش اعتماد به نفس و احساس ارزشمندی در فرزندان کمک می‌کند.

۴. پرهیز از رفتارهای منفی و تنبیه‌های سخت‌گیرانه

حدیثی که به پرهیز از ضربه زدن (کتک) به فرزندان و توصیه به قهر کوتاه‌مدت اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت دوری از روش‌های تنبیهی و سخت‌گیرانه است. در سبک دموکراتیک، والدین باید از روش‌های تنبیهی دوری کنند و به جای آن، روش‌هایی مانند گفتگو و توضیح را به کار برند. این رویکرد به کاهش تنش‌ها و ایجاد روابط مثبت بین والدین و فرزندان کمک می‌کند.

۵. عدالت و برابری در برخورد با فرزندان

حدیثی که به برابری در برخورد با فرزندان اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت عدالت در فرزندپروری است. در سبک دموکراتیک، والدین باید به تمام فرزندان خود به صورت برابر و بدون تبعیض برخورد کنند. این رویکرد به ایجاد احساس امنیت و اعتماد در فرزندان کمک می‌کند.

۶. توجه به نیازهای عاطفی فرزندان

حدیثی که به واکنش پیامبر ﷺ به فریاد کودک در حین نماز اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت توجه به نیازهای عاطفی فرزندان است. در سبک دموکراتیک، والدین باید به نیازهای فیزیکی و عاطفی فرزندان خود توجه کنند و در مواقع ضروری، اولویت خود را به آن‌ها اختصاص دهند.

۷. پرهیز از نفرین کردن و تأثیر آن بر روابط

حدیثی که به پرهیز از نفرین کردن به فرزندان اشاره دارد، نشان‌دهنده اهمیت ایجاد محیطی مثبت و دوری از رفتارهای منفی است. در سبک دموکراتیک، والدین باید از بیان کلمات آزاردهنده و رفتارهای منفی دوری کنند و به جای آن، از زبانی مثبت و انگیزشی استفاده نمایند. این رویکرد به تقویت روابط خانوادگی و ایجاد فضایی دوستانه کمک می‌کند.

۶. تعریف و مقایسه سبک‌های مستبدانه و بی‌تفاوت در فرزندپروری

سبک‌های فرزندپروری به عنوان چارچوب‌هایی برای تحلیل رفتار والدین در پرورش فرزندان، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت و روابط خانوادگی ایفا می‌کنند. دو سبک مستبدانه و بی‌تفاوت، به دلیل رویکردهای متضادشان، اغلب مورد مقایسه قرار می‌گیرند. سبک مستبدانه که بر کنترل و اعمال فشار تأکید دارد و سبک بی‌تفاوت که با کمبود حمایت عاطفی و بی‌توجهی مشخص می‌شود، هر دو می‌توانند پیامدهای منفی بر رشد فرزندان داشته باشند (احمد پناهی، ۱۳۹۷).

۱-۶. سبک مستبدانه

سبک مستبدانه با ویژگی‌هایی مانند اعمال محدودیت‌های سخت‌گیرانه، توقعات بالا و عدم انعطاف‌پذیری در تصمیم‌گیری‌ها شناخته می‌شود. والدین مستبدگرا معمولاً فرزندان خود را به تبعیت از قوانین صلبی وادار می‌کنند و فضایی کم‌تعامل برای بیان نظرهای فرزندان فراهم می‌آورند. این سبک می‌تواند به افزایش استرس، کاهش اعتماد به نفس و ضعف در مهارت‌های اجتماعی فرزندان بینجامد. در مقابل، سبک دموکراتیک که بر تعامل مثبت و مشارکت فرزندان تأکید دارد، نتایج بهتری در رشد شخصیت فرزندان به دست می‌دهد (همان).

۲-۶. سبک بی‌تفاوت

سبک بی‌تفاوت با کمبود حمایت عاطفی، عدم توجه به نیازهای فرزندان و بی‌انگیزگی در پرورش آنان مشخص می‌شود. والدین بی‌تفاوت معمولاً از تعامل با فرزندان خود دوری می‌کنند و کمتر درگیر حل مشکلات یا آموزش ارزش‌ها می‌شوند. این رویکرد می‌تواند منجر به ایجاد احساس ناامنی، کاهش عملکرد تحصیلی و مشکلات رفتاری در فرزندان شود. در این سبک، فرزندان اغلب احساس می‌کنند که مورد توجه و محبت قرار نمی‌گیرند که این موضوع می‌تواند تأثیر منفی بر روابط خانوادگی داشته باشد (همان).

۳-۶. مقایسه سه سبک دموکراتیک، مستبدانه و بی‌تفاوت

در حالی که سبک مستبدانه با اعمال فشار و کنترل بیش از حد مشخص می‌شود، سبک بی‌تفاوت را با بی‌توجهی و کمبود حمایت عاطفی شناساند. هر دو سبک به دلیل عدم تعادل در برقراری ارتباط با فرزندان، می‌توانند منجر به مشکلات روانی و اجتماعی شوند. سبک مستبدانه

ممکن است فرزندان را به رفتارهای مقاومتی یا افسردگی وادارد، در حالی که سبک بی تفاوت می تواند باعث ایجاد احساس تنهایی و ناامیدی در فرزندان شود. در مقابل، سبک دموکراتیک که بر احترام متقابل، حمایت عاطفی و مشارکت فرزندان تأکید دارد، نتایج مثبت تری در رشد شخصیت و روابط خانوادگی به دست می دهد.

۷. نتیجه گیری

فرزندپروری به عنوان یکی از اساسی ترین مؤلفه های شکل دهنده شخصیت و رفتار فرزندان، نقش محوری در تعاملات خانوادگی و کیفیت زندگی فردی و اجتماعی ایفا می کند. این پژوهش با رویکرد تبیینی به بررسی مؤلفه های مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده پرداخت و نشان داد که سبک های فرزندپروری، عوامل فرهنگی، اجتماعی، روان شناختی و آموزش های دینی، همگی در شکل گیری این تعاملات نقش دارند.

سبک فرزندپروری دموکراتیک که بر احترام متقابل، تعامل مثبت و مشارکت فرزندان در تصمیم گیری تأکید دارد، به عنوان الگویی ایده آل مطرح شد. این سبک با ایجاد فضایی امن و حمایت شده، به رشد شخصیتی مسئولیت پذیر و متعادل در فرزندان کمک می کند. در مقابل، سبک های مستبدانه و بی تفاوت به دلیل عدم تعادل در برقراری ارتباط با فرزندان، منجر به مشکلات روانی و اجتماعی مانند افزایش استرس، کاهش اعتماد به نفس و احساس تنهایی می شوند.

آیات قرآن کریم و احادیث اسلامی نیز به وضوح بر اهمیت احترام به حقوق فرزندان، حمایت عاطفی، آموزش ارزش ها و اخلاق و تعامل مثبت در فرزندپروری تأکید دارند. این تعالیم نه تنها با اصول سبک دموکراتیک همخوانی دارند، بلکه به عنوان الگوهایی الهام بخش برای والدین عمل می کنند. به طور خاص، توصیه های حضرت لقمان علیه السلام به فرزندش نمونه ای از فرزندپروری دموکراتیک است که شامل آموزش ارزش ها، تشویق به مسئولیت پذیری و رفتارهای اجتماعی مناسب می شود.

علاوه بر این، عوامل فرهنگی و اجتماعی نیز در شیوه معاشرت نوجوانان با خانواده مؤثر هستند. تحولات دوره نوجوانی، تأثیر فناوری و شبکه های اجتماعی، وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده و نیاز به آموزش های دینی و اخلاقی، همه در تعاملات خانوادگی نقش دارند. بنابراین، برای بهبود کیفیت روابط خانوادگی، نیاز به توجه همزمان به این عوامل وجود دارد.

در نهایت، این پژوهش نشان داد که توجه به اصول سبک دموکراتیک در فرزندپروری، به همراه توجه به تعالیم دینی و عوامل فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به ایجاد روابط خانوادگی مثبت، کاهش تعارضات و تقویت پیوندهای عاطفی کمک کند. این رویکرد، نه تنها به رشد شخصیتی متعادل در نوجوانان منجر می‌شود، بلکه زمینه‌ساز ایجاد جوامعی سالم و مسئولیت‌پذیر نیز خواهد بود.

برای پژوهش‌های آینده، پیشنهاد می‌شود که به بررسی دقیق‌تر مؤلفه‌های فرهنگی، اجتماعی و روان‌شناختی مؤثر بر شیوه معاشرت نوجوانان پرداخته شود و همچنین، برنامه‌های مداخله‌ای بر اساس اصول دموکراتیک طراحی و اجرا شوند تا به بهبود کیفیت روابط خانوادگی کمک کنند.

کتاب‌نامه

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، (بی‌تا)، روضة المتقين فی شرح من لا یحضره الفقیه، بی‌جا: بنیاد فرهنگ اسلامی کوشانپور.

۲. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، (بی‌تا)، آیین بندگی و نیایش (ترجمه عدة الداعی)، ترجمه: حسین غفاری ساروی، قم: بنیاد معارف اسلامی.

۳. حر عاملی، محمد بن الحسن، (بی‌تا)، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم: مؤسسه آل البيت (ع) لاحیاء التراث.

۴. ساروخانی، باقر، (۱۳۸۹ش)، مبانی روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: نشر نی.

۵. علی احمدپناهی، (۱۳۹۷ش)، «معرفی سبک فرزندپروری بامریند و ارزیابی آن بانگاہی به گزاره‌های اخلاقی- اجتماعی اسلامی»، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، سال بیست و چهارم، شماره دوم (پیاپی ۱۱۷).

۶. فراهتی، مهرزاد، فتحی آشتیانی، علی، و مرادی، علیرضا، (۱۳۹۰ش)، «تأثیر الگوهای ارتباطی خانواده بر مهارت‌های ارتباطی نوجوانان»، ارائه شده در: همایش سالانه انجمن علمی روان‌پزشکان ایران.

۷. قاسمی، حمیده، و هاشمی، اسماعیل، (۱۳۹۸ش)، «الگوی ساختاری روابط بین ادراک از دینداری والدین و دینداری فرزندان با توجه به نقش میانجی گر سبک دلبستگی، ویژگی‌های شخصیتی و سبک فرزندپروری»، مطالعات اسلامی زنان و خانواده، ش ۱۱، ص ۷ - ۲۴.
۸. کاسل، پرل و کورسینی، ریموند، (۱۴۰۴ش)، تربیت دموکراتیک نوجوانان (روابط مثبت و سازنده میان والدین و نوجوانان)، ترجمه: حمید علیزاده و مهدی خان‌آباد، تهران: ارسباران.
۹. کلینی، محمد بن یعقوب، (بی‌تا)، الکافی، تهران: دار الکتب الإسلامية.
۱۰. مجلسی، محمدباقر، (بی‌تا)، بحار الأنوار، تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامي.

